

Norsk studentorganisasjon

PROSJEKTBESKRIVELSE: HISTORIEN TIL DEN ORGANISERTE STUDENTBEVEGELSEN

Dette er en beskrivelse av prosjektets formål, bakgrunn, organisering og hvilke forarbeider og tilknyttede prosjekter som til nå er påbegynt eller gjennomført. Vi skisserer den overordnede utviklingen av studentbevegelsens historie de siste 200 år, og det henvises kort til de viktigste tilgjengelige kildene og litteraturen som allerede foreligger. Til slutt omtaler vi prosjektets kostnader og finansiering.

1. Formål, bakgrunn og organisering

Norsk studentorganisasjon (NSO) tar sikte på en bokutgivelse om historien til den organiserte studentbevegelsen i Norge. Formålet med prosjektet er å sikre dokumentasjon, utforskning og formidling av denne historien til den interesserte allmennheten i dag og i fremtiden.

Prosjektet er samfunnsnyttig og til dels prekært. Vi håper å forstå mer av hvordan studentenes demokratiske innflytelse på politiske og akademiske institusjoner har gått for seg de siste 80 årene etter stiftelsen av Norsk Studentsamband. Vi tror også temaet er relevant for studenter, forskere, politikere og planleggere i andre land. Norske studenters grad av innflytelse over egen utdanning, blant annet gjennom en lovfestet rett til medvirkning og representasjon, er atypisk for hva vi ser ellers i verden. Dessuten er NSO opptatt av å benytte seg av et tidsvindu som stadig blir mindre: Det er avgjørende at vi får snakket med personer som var aktive, før det ikke lenger er mulig.

Landsmøtet i NSO vedtok i 2012 å opprette et fond med formål om «(...) å bygge opp en god alumnus for NSO samt å sikre studentbevegelsens historie».¹ Siden har NSO arbeidet systematisk for å kunne realisere prosjektet. I tillegg til å sette av en andel av egne midler i løpet av prosjektperioden, forutsettes betydelige økonomiske bidrag fra andre samarbeidspartnere for å kunne bli realisert på en tilfredsstillende måte.

NSO ønsker en faglig solid bok som stiller seg kritisk og uavhengig til studieobjektet. Arbeidet skal være forankret i de faglige og etiske normer som er allment akseptert for forskere, og foreligge på en måte som er tilgjengelig for allmenheten. Det trengs derfor en faglig kompetent og interessert forfatter, og det blir etablert en bokkomité som støtte i gjennomføring av arbeidet.

2. Forarbeider og tilknyttede prosjekter

I november 2014 ble satt ned en intern arbeidsgruppe bestående av studenter og ansattefor å starte arbeidet med å få på plass en bok. Arbeidsgruppen har innhentet

faglig bistand utenfra. Etter en henvendelse til Forum for universitetshistorie ved Universitetet i Oslo (UiO), har NSO inngått et samarbeid med John Peter Collett, professor i historie. Daniel Rugaas, master i historie, ble engasjert som vitenskapelig assistent våren 2015 for å kartlegge kilder, aktører og aktuell litteratur, og for å bistå NSO i å forberede bokprosjektet sammen med Collett.

John Peter Collett har som professor ved UiO forpliktet seg til å veilede studenter som skriver masteroppgave innen feltet på Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH) ved UiO. Temaet er bekjentgjort internt til nye masterstudenter i historie. Når en forfatter er engasjert og i gang med arbeidet, vil det være naturlig å arrangere seminarer eller lignende for vedkommende, de aktuelle studentene, og eventuelle andre. Potensialet for samvirke, diskusjon og økt kunnskap som følge av andre relevante arbeider er forholdsvis stort.²

Uavhengig av selve bokprosjektet, har et ledd i forarbeidet inkludert å dokumentere flere viktige og interessante tidsvitner. Behovet for å dokumentere levende kilder var en viktig beveggrunn for at prosjektet ble satt i gang. Heldigvis finnes det mange tidsvitner som fortsatt kan kontaktes og intervjues, og vi har derfor allerede gjennomført ca. 10 intervjuer med tidligere studenttillitsvalgte på nasjonalt nivå (født mellom 1923 og 1953) fra årene 1948-1980. Intervjuene er tatt opp på film. Den positive holdningen vi har møtt i forbindelse med forprosjekt og andre arbeider, og de fortellingene vi så langt har kommet over, har kun bidratt til å styrke troen på at prosjektet er viktig og mulig å gjennomføre.

3. Historisk kronologi

Selv om det ikke er NSOs oppgave å foregripe syntesen eller analysene i en bok – det må overlates til forfatterens faglige skjønn – kan det være nyttig å skissere enkelte sider ved historien som vi antar burde påkalle særlig oppmerksomhet.

Dersom formålet er å studere norske studenter, er det potensielt sett veldig lange historiske linjer.³ Samme høst som de første studentene begynte på det nye Universitetet høsten 1813, ble Det Norske Studentersamfund (DNS) stiftet. Da det i årene etter kom til nye institusjoner – i Ås, i Trondheim mv., ble det også dannet ulike studentorganisasjoner ganske raskt etterpå, men forholdene var generelt små veldig lenge.⁴ Universitetet hadde for eksempel kun 1 500 studenter så sent som mellom 1911 og 1917.

Selv om antallet studenter var lavt, kunne de sette preg på omgivelsene og på debatter om ulike indre og ytre forhold.⁵ DNS var i om lag hundre år et av de viktigste debattfora i norsk politikk – landets frieste talerstol.⁶ De politiske partiene fikk studentorganisasjoner, i første rekke Venstre og Høyre, og etter hvert vokste det fram organisasjoner for å representere studentenes faglige og etter hvert sosiale interesser, i tillegg til de som organiserte det kulturelle eller rent faglige.

Den organiserte studentbevegelsen oppsto da demokratisk valgte representanter for studentene, ved lov eller andre faste ordninger, ble involvert i beslutningsprosessen. Studentene ble for det første tilkjent en rett til å delta i styringen av institusjonen de studerte på, da Universitetets lover ble revidert i 1905. Etter initiativ fra dem selv ble det slått fast at hvert fakultet skulle velge representanter, som universitetsmyndighetene kunne forholde seg til som mellommenn. Det interessepolitiske arbeidet tok fastere form

etter en kongelig resolusjon i 1911, da det ble opprettet en felles komité med rett til å uttale seg overfor kollegiet og rektor. En hel rekke andre institusjonelle samarbeidsordninger ble etablert lokalt på ulike studiesteder, på fakulteter og institutter, men deres innflytelse er stort sett ustudert.⁷

Et resultat av første verdenskrig var økt engasjement for fredsarbeid – mellomfolkelig samarbeid i datidens terminologi. De første betydelige anslagene til en samling av alle norske studenter skjedde i denne perioden, men initiativet De Norske Studenters Nationale Union ble forholdsvis kortvarig.⁸ Denne organisasjonen var sannsynligvis den første som tok mål av seg til å representere (et flertall av) norske studenter overfor andre lands studentorganisasjoner, men det var ikke før med opprettelsen av Norsk Studentsamband (NSS) – eller Sambandet – at arbeidet ble organisert i faste og varige formål, med ambisjoner på vegne av alle studenter, og der også myndighetene klart anerkjente organisasjonens legitimitet.

Norsk studentsamband ble stiftet 31. oktober 1936 i Bergen, og skulle være en fellesorganisasjon for de ulike lokale enhetene: studentsamfunn, fellesutvalg ved lærestedene og for uorganiserte studenter ellers. Formålet med organisasjonen var å ivareta «studentenes økonomiske og sosiale interesser.» Selv om vi har de første vedtektene bevart, er det ikke oss bekjent andre levninger fra før 1945.⁹ Opprettelsen av Sambandet ble starten på en kontinuerlig linje i norsk historie, der de norske studentene organiserte seg på nasjonalt nivå for å bli enige om felles krav de kunne stille til myndigheter og institusjoner, og for uansett å diskutere det de ikke var enige om.

Studentenes grad av medbestemmelse ble samtidig revolusjonert ved at den første studentsamskipnadsloven ble vedtatt i 1939. Studentene fikk en lovbestemt organisasjon, der de hadde flertall i styret – staten og Universitetet valgte de to andre representantene – som skulle sikre studentenes velferd på ulike måter. Dette var en radikal nyskaping i en tid der begreper som studentvelferd og institusjoner som Lånekassen ikke var påtenkt.

2. verdenskrig medførte enorme omveltninger, blant annet i prioriteringer og i samfunnets og statens evne til å gjennomføre disse. Krigen skapte også et samhold i befolkningen som preget tiden etterpå; også forholdet mellom undervisere og studenter. Da Universitetet i Bergen ble opprettet i 1946, ble studentenes rett til medvirkning integrert i systemet fra starten av. Både i lovforslaget fra departementet og i stortingsinnstillingen brukes begrepet «demokratisk» for å beskrive denne utvidelsen av formell representasjon.¹⁰

I de første etterkrigsårene ble studentbevegelsen, lokalt og nasjonalt, båret videre av mange renommerte tillitsvalgte: Adolf Sandbo, Erling Fjellbirkeland og Kristian Ottosen, for å nevne noen, som i større eller mindre grad hadde brukt krigsårene på å planlegge gjenoppbygging og nyordning. Resultatet ble etter hvert en forholdsvis mangfoldig sektor som utviklet mange interessante institusjonelle samspill det er stor verd å studere nærmere.¹¹ Lånekassen ble opprettet, Fulbright-stiftelsen og andre initiativ bidro samlet sett til en sterk satsing på utdanning, både i utlandet og i Norge.

Forutsetningene for organisering på nasjonalt nivå var dramatisk annerledes enn i dag. I 1955 var det omtrent 5 500 studenter under NSS. Arbeidet i Sambandet var stort sett

apolitisk og orientert mot internasjonale prosjekter, kanskje så langt fram som til slutten av 1960-årene. Mye definisjonsmakt ble værende på lokalt nivå, særlig hos studentsamskipnadene. Som en direkte følge av at lang utdanning etter hvert ble et alternativ for flere – det var for eksempel i underkant av 4 000 universitetsstudenter i 1955, ca. 10 000 i 1965 og ca. 25 000 i 1975 – kom de nye distriktshøgskolene og andre former for utdanningstilbud til de store ungdomskullene i tillegg.

Utviklingen introduserte også et slags konkurranseelement innad i studentbevegelsen, ved at Sambandet ble supplert av flere andre nasjonale studentorganisasjoner. Norsk Studentunion (NSU) ble opprettet i 1964 ved at Sambandet slo seg sammen med ANSA.¹² Unionen ble den nasjonale interesseorganisasjonen for studentene ved universitetene og de vitenskapelige høgskolene fram til 2010.¹³

De nye distriktshøgskolestudentene valgte å danne sin egen organisasjon i stedet for å gå inn i NSU. Distriktshøgskolestudentens Landsforbund (DHL) gikk sammen med NSU, ANSA og dannet De Utdanningssøkendes Kontaktutvalg (DUK). ANSA meldte seg nemlig ut av NSU i 1968. Fra 1970-åra av var det med andre ord tre nasjonale studentorganisasjoner i stedet for én, og en paraplyorganisasjon for disse igjen. Dessuten kom det etter hvert til en rekke profesjonsspesifikke, parti- og interessepolitiske organisasjoner.

Den rike floraen tyder på høy aktivitet i et bredt spekter av saker og funksjoner. Samtidig som de store studentkullene fra 1960-årene – og særlig etter 1968 – kom etter hvert også en politisering generelt og radikaliseringsprosesser spesielt i studentmiljøene. DNS ble for eksempel arena for drabelige dueller mellom ulike studentorganisasjoner, som mobiliserte tusenvis av studenter til valg og debatter – fram til midten av 1970-årene.

Ulike krav om modernisering og tilpasning førte til sterke konflikter ved universitetene, og med ujevne mellomrom ble det arrangert store og små demonstrasjoner, aksjoner, opptog og andre offentlige markeringer, rettet både mot myndighetene og mot lærere og administrasjon. Myndighetene reagerte tilbake, med i visse tilfeller å innskrenke studentenes lovfestede styreflertall i studentsamskipnadene i Bergen og Trondheim. Hvorvidt studentene kan betraktes som «tapere» eller «vinnere» kan med andre ord studeres med utgangspunkt i en myriade av ulike saker, metoder, situasjoner, personer mv. over tid, og selv om spørsmålet ikke nødvendigvis kan besvares, kan det i høyeste grad belyses.

I 1996 ble Studentenes Landsforbund (StL) opprettet for å organisere høgskolestudentene – på linje med NSU. Frem til 2010 fungerte organisasjonene side om side, med lik representasjon i offentlige sammenhenger, før de to ble slått sammen til én i 2010. Norsk studentorganisasjon representerer i dag studentdemokratiene ved 33 norske universiteter og høyskoler. Disse institusjonene har i dag over 230 000 studenter.

Studentenes med- og påvirkning har en over hundre år lang historie, studentorganiseringen er enda lengre.

For å avgrense prosjektet innen forholdsvis rimelige rammer, er planen imidlertid på at boken skal dekke perioden fra midten av 1930-årene frem til våre dager. Norsk Studentsamband, opprettet i 1936, ble den første varige organisasjonen med formål om

å kjempe for bedre kår for alle studenter, og den levde videre i Norsk Studentunion og videre inn i NSO.

4. Tilgjengelige kilder og litteratur

Arbeidet med kilder, både levende og trykte, har tydeliggjort behovet for og betydningen av god forvaltning av kildemateriale til historiske formål. Det er dessuten et paradoks at studentlivet – herunder også det politiske engasjementet – som har vært en viktig del i livet til så mange mennesker, ikke har vært gjenstand for grundigere behandling i historisk litteratur. Emnet har stort sett ikke stått særlig sterkt i fag eller forskning, og en samlet beskrivelse og tolkning av den nasjonale studentbevegelsens organisering, virkemåte og påvirkning på samfunnet mangler til dags dato.

Likevel finnes det noe litteratur som belyser sider av ulike organisasjoners og institusjoners historie, ofte med et lokalt perspektiv: enkelte studentsamskipnader, studentsamfunn og andre organisasjoner, som for eksempel Studentsamskipnaden i Oslo og Akershus (SiO), Studentsamskipnaden i Bergen (SiB), DNS og så videre.¹⁴ Særlig den bergenske studentbevegelsen er forholdsvis systematisk beskrevet.¹⁵ I de fleste tilfeller har organisasjonene selv tatt initiativet til å utgi en publikasjon, ofte i forbindelse med et jubileum.

Livet som student gjennom ulike epoker er skildret noen enkeltverk: Harald Berntsens *Det lange friminuttet: et essay om ungdom i 1960-åra* (1998), og bind ni av *Universitetet i Oslo 1811-2011*, antologien *Studentminner* (2011), som ble redigert av Tor Ivar Hansen, for å nevne to.¹⁶ Det gjelder også historien til politiske partier, politiske grupper, eller som jubileumsskrift til nasjonale politiske organisasjoner som SF-stud., Sosialdemokratisk studentlag, Studentvenstrelaget og Den Konservative Studenterforening (DKSF).¹⁷

Profesjonelle bidrag til den nasjonale og internasjonale historien gjør at vi kjenner store deler av ANSAs og Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfonds (SAIH) historie.¹⁸ Boka om Studentens Landsforbundshistorie bidrar til å utfylle perioden mellom 1996 og fram til 2010.¹⁹ Enkelte master- og hovedfagsstudenter har dessuten skrevet om andre emner som kan være relevante.²⁰

Det er en betydelig mengde skriftlige kilder som kan brukes for å dokumentere studentbevegelsens historie. Et av de mest sentrale arkivene er privatarkiv 794 i Riksarkivet, der hele 34 hyllemeter i dag er tilgjengelig for publikum i dag etter NSS/NSU/SAIH/DUK. Det dekker deler av historien til flere organisasjoner, der den første i kronologisk forstand er NSS. Før 1955 er arkivet ikke komplett og har enkelte hull; etter 1957 er samtlige brev, protokoller og andre skriv arkivert.

Studentenes Landsforbunds forgjengere hadde til felles at de var langt mindre enn unionen hver for seg, men for eksempel DHL og Norsk Elevsamskipnad for Teknisk Studerende (NETS) hadde betydning. Arkivene er, som NSUs, relativt velordnede og det er lett å finne protokoller, hørings svar og utredninger. Medlemsblad og pamfletter fins hos Nasjonalbiblioteket.

Det eldste og foreløpig mest omfangsrike arkivet er det som Det Norske Studentersamfund i Oslo har etterlatt seg.²¹ Privatarkivet består av 73 hyllemeter med arkivbokser, blant annet 200 lydbånd med opptak fra generalforsamlinger, debatter og

andre møter fra slutten av 1950-tallet. I tillegg er det oppbevart bilder både i dette arkivet og i Nasjonalbiblioteket på Solli plass.

I tillegg til arkivkilder eksisterer det altså både foto og video. Andre tilgjengelige fotoarkiv er ligger i kjellerne til henholdsvis NSO (NSUs arkiv, *Norsk studentforum* mv.) og Villa Eika på Blindern (*Universitas'* fotoarkiv). *Under Dusken* i Trondheim er Nordens eldste fortsatt eksisterende studentavis, og Statsarkivet i Trondheim oppbevarer en hyllemeter med arkivsaker fra 1916 til 2012, blant annet bilder og *Under Duskens Billedbok*.

5. Kostnader og finansiering

Revidert etter avsluttet forprosjekt og innledende søknadsrunde, den 27. oktober 2017.

Vi legger til grunn at det kreves tre årsverk for en forskningsbasert fagbok på 300-400 sider. Kostnaden til et forfatterårsverk avhenger av avtaler som må inngås med forfatter, og bør basere seg på faglige kvalifikasjoner. I utgangspunktet må vi regne med ca. 800 000 kroner per årsverk, noe som tilsvarer 2 400 000 kroner, det inkluderer sosiale utgifter. I tillegg kommer kostnadene til dokumentasjon av tidsvitner, trykking og distribusjon, og enkelte små utgifter til bokkomité og eventuelt studentstipend.

Studenttillitvalgte har samarbeidet med, og levert mannskap til, en rekke andre sektorer, og både sammen og til tross for dem bidratt til å forandre det norske samfunnet over tid. Derfor har NSO så langt søkt støtte fra studentsamskipnadene, institusjonene der NSO har medlemslag, arbeidslivets største organisasjoner og Staten ved Kunnskapsdepartementet.

Per i dag har NSO mottatt overkant av 930 000 kroner i eksterne midler fra de overnevnte aktørene. Inkludert resten av NSOs egne fondsavsetninger er saldoen i fondet nå på ca. 1 860 000 kroner.

Når en forfatter er engasjert er planen å søke fond og allmennyttige stiftelser om bidrag til manusutvikling og andre forfatterrelaterte prosjekter, slik at den totale kostnadsrammen for det videre prosjektet blir på om lag 2,8 millioner kroner.

Inntektene til prosjektet fordeler seg da som følger:

Norsk studentorganisasjon	927 000	Rest av egne fondsavsetninger
Studentsamskipnadene	367 000	Mottatt per 27.10.2017
Utdanningsinstitusjoner	296 000	Mottatt per 27.10.2017
Arbeidslivsorganisasjoner	20 000	Mottatt per 27.10.2017
Kunnskapsdepartementet	250 000	Mottatt per 27.10.2017
NFF, Fritt ord mv.	940 000	Ikke søkt
TOTALT	2 800 000	

SLUTTNOTER

¹ Jf. retningslinjer for fond i NSO. «Dette kan inkludere, men er ikke begrenset til, alumnusprosjekter, jubileumsarrangement, historiebok/samling.» Se også sak LS4 02.09-14/15, om disponering av fond for alumnus og historieprosjekt.

² På lokalt nivå har blant annet både Studentersamfunnet i Bergen og Det Norske Studentersamfund gjennomført egne historieprosjekter i det siste. For tiden arbeides det også med Forskningsrådenes historie etter 1945, Kunnskapsdepartementets historie i 2017 og student- og akademikerutveksling mellom USA og Norge etter ca. 1900. Allerede er én masterstudent ved UiO i gang med å gjennomføre et prosjekt om studentbevegelsens historie ved UiO. Se for øvrig også ANSA-nytt 1/2016, <http://www.ansa.no/Om-ANSA/ANSAnytt/>, og *Universitas* 20.10.2016, der henholdsvis 60- og 80-årsjubileum markeres.

³ De første norske studentene dro ut i middelalderen. Gudmund Hernes har sågar hevdet at Håkon den gode var Norges første utenlandsstudent, se Åsne Nordmann-Arvesen og Kaj S. Løland (red.). *ANSA 1956-2006: Association of Norwegian Students Abroad* (Oslo: ANSA, 2006). Røttene til norsk studentorganisering og studentvelferd går tilbake til Universitetet i Rostock i middelalderen. «Collegium Norvegianorum» eller «Bursa Olavi», var en slags studentsamskipnad for norske studenter der. Paal Nupen. *Demokrati og velferd: de formelle studentorganer ved Universitetet i Bergen 1937-1975*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Bergen (1998).

⁴ Ved siden av universitetet fantes etter hvert Den høyere landbruksskole på Ås (1859), høyskole fra 1897. Deretter ble blant annet NTH (1910), Norges lærerhøgskole (1922) og Norges handelshøgskole (1936) opprettet, og det var også noen studenter ved Bergens museum (ca. 70 i 1937).

⁵ Jf. f. eks. «Stumpefeiden» mellom Henrik Wergeland og Johan S. Welhaven; se også John Sanness. *Patrioter, intelligens og skandinaver* (Oslo: Universitetsforlaget, 1959).

⁶ NRK radio, 7 juni-program. *Små erindringer fra 1905. Professor, dr philos Jacob S Worm-Müller om studentene og 1905*, sendt 7.6.1935.

⁷ Knut Midgaard. «Norway: the interplay between local and central decision», I Hans Daalder og Edward Shils (red.) *Universities, Politicians and Bureaucrats: Europe and the United States*. (1982), 291.

⁸ Organisasjonen ble startet i 1919, og arbeidet særlig for mer kontakt med studenter, særlig i Norden. Den ble lagt ned etter fire år, da oslostudentene meldte seg ut i 1923. Mens unionen eksisterte var den medlem av *Confederation Internationale des Etudiants*.

⁹ Papirer etter Norsk Studentsamband som fungerte fra 1942-45 er skilt ut i et eget privatarkiv, PA 780, og er på en hyllemeters omfang. Det var innlemmet i Nasjonal Samlings organisasjonssystem.

¹⁰ Ot. prp. No. 50 (1948), Innst. O. 13 (1948); Midgaard, «Norway», 292.

¹¹ Midgaard, «Norway», 291.

¹² ANSA, som ble stiftet i 1956, meldte seg ut igjen av NSU i 1969.

¹³ Arkivet etter unionen har blitt avlevert i flere omganger: 1991, 1997, 2005, 2008 og 2010. Dette har betydning for ordningen av arkivet. De nyeste avlevere sakene er ikke tilgjengelig for bestilling hos Riksarkivet i dag. Totalt er NSS/NSUs arkiv altså en god del større enn de 34 hyllemeterne som framgår av arkivportalen.no.

¹⁴ Nilsen, Odd Viggo. *Studentvelferd i forandring: Studentsamskipnaden i Oslo 1939-1989* (Oslo, 1989); Einride Berg. *Studentsamskipnadens plass i norsk høyere utdanning: Studentsamskipnaden i Ås 40 år* (Oslo: Landbruksbokhandelen, 1996); Mette Siri Brønmo. *Tøfler og trøfler: Studentsamskipnaden i Trondheim 1948-1998* (Trondheim, 1998)

¹⁵ Paal Nupen har skrevet om SiB, Studentersamfunnet i Bergen, og bidratt i boka *Glade studentdager: bergensstudentens historie 1948-1965* (2009) sammen med Gaute Losnegård og Roy Tore Jensen. Se bl. a. Paal Nupen. *Sams for studentane. Studentsamskipnaden i Bergen 1948-1998* (Bergen: Studentsamskipnaden i Bergen, 1998); og Paal Nupen. *Ordet er fritt!: Studentersamfunnet i Bergen 1934-1999* (Bergen: 2000), samt *Demokrati og velferd* (1998).

¹⁶ Harald Berntsen. *Det lange friminuttet: et essay om ungdom i 1960-åra* (Oslo: Aschehoug, 1998); Tor Ivar Hansen (red.). *Universitetet i Oslo 1811-2011. Bok 9 Studentminner*. (Oslo: Unipub, 2011).

¹⁷ Orm Øverland. *Studentvenstrelaget 1908-1958. Festskrift til 50-årsjubileet* (Oslo: Studentvenstrelaget, 1958); Lars Groth. *Minerviana gjennom 50 år: studentavisen Minerva 1924-1974* (Oslo: Den konservative studentforening, 1976); Den konservative studentforening. *Den konservative studentforening 100 år: 1891 - 16. mars - 1991* (Oslo: 1991). Se også Johannes Waage Løvhaug. *Politikk som idékamp: et intellektuelt gruppeportrett av Minerva-kretsen 1957-72* (Oslo: Pax, 2007).

¹⁸ Krog Lund, Nina Drolsum (2001). *SAIH: utdanning for frigjøring* (Oslo: Solidaritet forlag, 2001); Åsne Normann Arvesen og Kaj Sundby Løland. *ANSA 1956-2006: Association of Norwegian Students Abroad* (Oslo: ANSA, 2006).

¹⁹ Unni Irmelin Kvam (red.). *Studentenes Landsforbunds historie: 1996-2010 – Krevd sin rett, gjort sin plikt?* (Oslo: StL, 2010); se også Norsk studentunion (1987). *Gjennom utdanning til frihet* (Oslo: s. u., 1987) og *Norsk studentunion 1936-1996: 60 år* (Oslo, s. u., 1996).

²⁰ F. eks. Jon Georg Lund. *Stort og helt - eller stykkevis og delt?: endringsprosessen i Studentsamskipnaden i Oslo (SiO) 1979-87*. Hovedoppgave i statsvitenskap, Universitetet i Oslo, 1995; og Christoffer Eid Wiig. *Studentsamskipnaden i Oslo - studentens hjertebarn?: utviklingen i tjenestetilbud, styreform og politiske rammebetingelser i perioden 1967 til 1984*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2007.

²¹ DNS er relativt godt dekket i litteraturen, jf. Frederik Barbe Wallem. *Det norske Studentersamfund gjennom hundrede aar* (Kristiania: Aschehoug, 1916); Tor Erling Staff (red.). *Den frie talerstol: 1813-1963, det norske studentersamfund 150 år* (Oslo: Det Norske Studentersamfund, 1963); John Elden (red.). *Det Norske studentersamfund gjennom 150 år: 1813 - 2. oktober - 1963* (Oslo: Aschehoug, 1963); se også Ragnhild M. Gundersen (red.). *Kultivert debatt og debattert kultur: Det norske studentersamfunns kulturutvalg i 60 år* (Oslo: Unipub, 2007).